

Setälä,
Äidinkielen
Oppikirja.

1-2 painos.

U. B.

UNIV. BIBLIOTH.
* 1903 *
HELSINGFORS

ÄIDINKIELEN OPPIKIRJA

KANSAKOULUJA VARTEN

KIRJOITTANUT

E. N. SETÄLÄ

ENSIMÄINEN (YLEINEN) OSA

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

ÄIDINKIELEN OPPIKIRJA

KANSAKOULUJA VARTEN

KIRJOITTANUT

E. N. SETÄLÄ

ENSIMÄINEN (YLEINEN) OSA

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

HELSINGISSÄ,
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ,
1899.

Alustava oppijakso.

Lause, sana, tavu, äänne ja kirjain.

1. *Ilta on aamua viisaampi. Ei kannettu vesi kaivossa pysy. Ahkeruus kovan onnen voittaa. Jumalan pelko on viisauden alku.*

Aurinko nousee. Aamu tulee. Kukko laulaa. Linnut visertävät. Lehmä ammuu. Karitsat määkivät. Kaikki nousevat. Nouse!

Ihminen ajattelee.

Hän lausuu ajatuksensa muiden kuultavaksi.

Ilmi lausuttu ajatus on lause.

2. Lauseessa on yksi tai tavallisesti useampia sanoja.

Mitä sanoja on ylempänä mainituissa lauseissa?

3. *I-sä tu-lee. Va-sik-ka juok-see. Kuk-ko lau-laa. Lin-tu is-tuu ok-sal-la. Jo on yö. Ei o-le vie-lä yö. Sa-taa.*

Sanassa on yksi tai useampia tavuja.

Kussakin tavussa on yksi tai useampia äännteitä.

Eroita ylempänä olevissa esimerkeissä tavut ja äännteet.

4. Lauseita voidaan erityisillä merkeillä saattaa silmin nähtäviksikin.

Silloin lauseessa olevia äänneitä merkitään kirjaimilla.

Kirjaimet ovat muotonsa ja suhteellisen kokonsa puolesta joko **pieniä** tai **isoja**.

Kirjoita 2:ssa kappaleessa esimerkkinä mainitut sanat. Eroita niissä kirjaimet. Eroita pienet ja isot kirjaimet.

5. Kunkin sanan eri kirjaimet asetetaan yhteen ryhmään, ja ryhmät erotetaan toisistaan pienillä väli-
matkoilla. Jos sanan kirjainryhmä ei mahdu yhdelle riville, niin se jaetaan kahtia kahden tavun rajalla.

Lause aloitetaan isolla kirjaimella.

Lauseen loppuun pannaan tavallisesti piste.

Harjoitus. 1. Jäljennä seuraava kappale. Kirjoita sanat erilleen. Jaa ne oikein eri riveille. Huomaa isot alkukirjaimet ja pisteet.

Apinat.

Kaksi poikaa meni kerran metsään. Toinen pani maahan saviastian. Astia oli rusinoita täynnä. Molemmat pojat olivat väsyksissä. He nukkuivat heti puolipäivän lämpimässä.

Laskeutuipa useita apinoita puista. Ahnein niistä tahtoi maistaa rusinoita. Pistipä kätensä saviastiaan. Siinä se puristi kouransa täyteen rusinoita. Mutta käsi ei saviastian suusta mahtunut ulos. Apina ei ollenkaan tahtonut jättää saalistaan. Se ei saanut kättään pois. Niin se juoksi ja veti raskasta saviastiaa muassaan. Pojat heräsivät samassa. He saivat sen helposti kiinni.

Harjoitus. 2. Kirjoita seuraava kappale asettaen isot alkukirjaimet ja pisteet paikoilleen.

Apinat (jatkoa).

miettipä toinenkin poika petosta hän riisui saappaansa sitten hän veti ne taas jalkaansa sitten hän riisui ne jäl-

leen sen perästä menivät pojat kappaleen matkan päähän apinat katselivat näitä puista ne tahtoivat matkia poikia yksi niistä veti saappaat jalkaansa samassa tulivat pojat takaisin mielipä saapasjalkainen apina juosta tiehensä mutta saappaat olivat esteenä apina kompastui apina lankesi tulipa sekini kiinni matkimahalunsa vuoksi

6. *I-so-i-sä-ni a-suu tuol-la mä-en a-la-puo-lel-la.*

Äänteistä toiset voivat yksinäänkin muodostaa tavuja. Semmoisia äänteitä sanotaan ääntiöiksi.

Ääntiöt ovat a, e, i, o, u, ä, ö, y.

Muita äänteitä, jotka ainoastaan ääntiöiden kanssa eli keralla muodostavat tavuja, sanotaan kerakkeiksi.

Huomaa ja äännä kerakkeet, jotka suomen kielen kirjoituksessa merkitään seuraavilla kirjaimilla: h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v.

Harjoitus. Etsi ääntiöt ja kerakkeet seuraavista sanoista:

apina — pani — savi — rusina — astia — pisti
— kätensä — malja — ahjo — kolkutan — öljy.

7. *Tuli palaa.*

Tuuli on tuima.

Sitä en tiedä.

Sitä en tiedä mitään.

Kataja on matala.

Se kasvaa maata myöten.

Sano minullekin.

Kyllä-isä sanoo.

Ääntiötä voidaan ääntää lyhyempään tai pitempään, jonka mukaan sitä sanotaan lyhyeksi tai pitkäksi.

Lyhyttä ääntiötä merkitään kirjoituksessa yhdellä, pitkää kahdella ääntiömerkillä.

Harjoitus. 1. Kirjoita seuraavat sanat. Kirjoita samalla kunkin sanan viereen sana niin muutettuna, että ensi tavun yhden ääntiömerkin sijaan panet kaksi:

tili — suri — vari — muta — pari — latu.

Pane seuraavien sanojen kumpaankin tavuun kaksi samaa ääntiömerkkiä:

tule — katu — kala.

Äännä kaikki sanat kummallakin tavalla.

Harjoitus. 2. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Vähästä paljo tulee. Kipinästä tuli syttyy. Aamu on iltaa viisaampi. Ei päätöntä kalaa. Ei luutonta lihaa. Sanasta sana itää. Kipunasta maa kytee. Hyvä antaa vähästään. Paha ei anna paljostaankaan.

Harjoitus. 3. Opi ulkoa seuraava ja kirjoita se muistista. Huomaa isot alkukirjaimet ja pisteet.

Joulupuu on rakennettu. Joulukuukuu on jo ovella. Nalusia ripustettu on kuusen oksilla. Kuusen pienet kynttiläiset valaisevat kauniisti. Ympärillä lapsukaiset laulevat sulosti.

8. *Ukko kylvää suolla. Hän tekee työtä. Hevonen vetää hiekkaa. Me puhumme suomen kieltä. Lintu laulaa. Mikko käy koulua. Poika on aivan köyhä. Päivä koittaa. Hän ei ui.*

Kun kaksi eri ääntiötä kuuluu samaan tavuun, niin ne muodostavat kaksoisääntiön.

Harjoitus. 1. Äännä kirjakielen mukaisesti seuraavat sanat.

Äännä selvästi kaksoisääntiön jälkiääntiö *o, ö, e, ä* läkä äännä sen sijaan *a:ta* tai *ä:tä*.

ruoka — ruoho — tuohi — vuokko — luokka — juo — tuo — luo;

työ — pyörä — yö — vyö — lyö — syö;

hiekkä — riemu — sielu — hieno — tienoo —

hieroa;

kieli — mieli — pieni — tie — vie — kiertää.

Harjoitus. 2. Äännä seuraavat sanat.

Äännä selvästi kaksoisääntiön jälkiääntiöt *u, y, i*.

Älä äännä niiden sijasta *o:ta, ö:tä, e:tä*.

laulaa — rauha — koulu — koura — peura —
seura — kiusa;

äyräs — mäyrä — käyrä — köyhä — köysi —
nöyrä;

aivan — laiha — koira — poika — tuima — huima
— heiluu — keisari — päivä — häilyy — öisin —
töistä — pyitä;

punainen — iloinen — riemuisa — pöllöistä —
väsyin.

Harjoitus. 3. Lue seuraavat lauseet ääntäen kaksois-
ääntiöt selvästi kirjakielen mukaan. Etsi sanat, joissa on
kaksoisääntiöitä.

Hallayö.

Oli kaunis kesä. Aurinko paistoi lämpimästi. Toisi-
naan satoi vettä. Linnut laulelivat puissa. Kasvit kukois-
tivat niityillä. Viljat kasvoivat pelloilla. Ihmiset toivoivat
hyvää viljavuotta. He iloitsivat siitä.

Eräänä päivänä muuttui ilma kylmäksi. Tuuli puhalsi
pohjoisesta. Taivaalla ei näkynyt yhtään pilveä.

Iltasella isä käveli ruisvainion pientareella. Hän oli
surullinen. Tuuli ei enää puhaltanut. Oli aivan tyyni.
Mutta ilma yöksi yhä kylmeni. Kylmä ilma palelluttaa
viljan. Silloin tulee nälkävuosi. Nälkävuosina ei ole ihmi-
sillä leipää. Leivättä kuolemme nälkään. Niin oli isä usein
sanonut. Siksi isä oli suruissansa.

Minäkin pelästyin. Me kaikki kuolisimme nälkään.
Sehän olisi kauheata. — Isä lohdutti minua. Jumala pi-
tää murheen meistä. Meidän tulee vain luottaa häneen.
Niin isä sanoi.

Seuraavana aamuna oli maa aivan valkoinen. Yöllä
oli ollut halla. Vilu oli vienyt viljan.

Harjoitus. 4. Jäljennä seuraavat lauseet. Vedä viiva
kaikkien kaksoisääntiöiden alle.

Hallayö (jatkoa).

Äiti istui itkemässä. Isä tuli ulkoa tupaan. Hän lohdutti äitiä. Alä itke. Kyllä Jumala vieläkin auttaa. Minä olen terve mies. Minulla on voimia. Minä kykenen työhön. Kyllä Jumala siunaa työmme.

Isällä oli kyllin työtä. Hän teki astioita ja muita tarvekaluja. Niitä hän möi naapureille ja sai niistä aina vähän viljaa. Lehmistä äiti sai voita ja maitoa. Näin pääsimme onnellisesti seuraavaan vuoteen. Silloin ei halla turmellut viljoja. Ihmisillä oli taas leipää kyllin.

Harjoitus. 5. Kirjoita tuttuja sanoja, joissa on joku kaksoisääntiö.

9. *Pieni-en koi-ri-en hau-kun-ta kuu-lui e-tääl-tä. Lu-ki-es-sa ai-ka ku-lui. Lu-keis-sa ai-ka rien-si.*

Ainoastaan *i*-loppuisia kaksoisääntiöitä esiintyy sanan ensi tavua edempänä.

Harjoitus. Jaa tavuihin sanat seuraavissa lauseissa.

Ahneus pettää usein viisaitakin miehiä. Mies ajoi yli kivien ja kantojen. Vieraillla oli valkoiset hevoset. Laukaus tappoi miehen. Sepä oli surullinen tapaus.

10. *Tämä a-la ei ole suuri. Musti makaa tuolin al-la. Ku-kas-sa on perhonen. Kuk-ka on kaunis.*

Keraketta, joka kuuluu kahteen tavuun, sanotaan kahdennetuksi.

Kahdennettua keraketta merkitään kahdella kerakemerkillä.

Harjoitus. Kirjoita seuraava sanelun mukaan tai jäljentäen. Vedä viiva kahdennettujen kerakkeiden merkkien alle.

Pihalla näet talon kaikki eläimet koolla. Koira siellä haukkuu. Kissa naukuu. Lammas määkii. Kanat kaakottavat. Vasikka juoksenteleé veräjän toisella puolella. Hevosia juotetaan kaivolla. Keskellä pihaa on koirankoppi. Koira tulee ulos kopistansa ja haukkuu. Anna sille vettä.

Sitä janottaa. Talvella sille pannaan kuivia olkia koppiin. Se makaa oljilla. Silloin sen ei ole kylmä.

II. *Padassa on vettä. Mitä teet vedellä? Veden minä kaadan korvoon. Sitten pyydän äidiltä saippuaa ja pesen tämän paidan. Se näet ei ole puhdas. Paidan panen kuivamaan aidalle.*

Kuinka kuuluvat oman kotimurteesi mukaan sanat: *padassa, vedellä, veden, kaadan, pyydän, äidiltä, paidan, puhdas, aidalle?* Opi ääntämään ne kirjakielen mukaan.

Näissä sanoissa esiintyvän, kotimurteellesi oudon äänteen merkinä on **d**.

Harjoitus. (Sanelua tai jäljentämistä ja sitten uudetaan muistista kirjoittamista varten.)

Lehmä on hyödyllinen eläin. Siitä saadaan maitoa. Aiti käy kiulu kädessä navettaan ja lypsää lehmän. Aidillä on ruukku kamarin pöydällä. Aiti kaataa maidon kiulusta ruukkuun. Lapset saavat juoda maitoa. Maidosta lapsi kasvaa. Maidolla on hyvä maku. Maidosta saadaan kermää. Kermasta tehdään voita. Voi levitetään leivälle. Sitten saadaan syödä voileipää.

12. *Ranta on kaunis. Tuossa on puun ranka.*
Tiellä on santaa. Korissa on sanko.

Lausu sanat *ranta* ja *ranka*. Tarkkaa erityisesti kummassakin sanassa ensi tavun loppuäännettä. Huomaa, että tämä äänne *ranka* sanassa on toisenlainen kuin *ranta* sanassa, vaikka kumpainenkin suomen kielen kirjoituksessa merkitään *n*:llä. Opi nämä äänteet toisistaan selvästi eroittamaan.

Suomen kielen kirjoituksessa merkitään siis **n** kirjaimella kahta eri äännettä:

1. sitä, joka on esim. sanoissa *ranta, santa* (*n* äännettä);

2. sitä, joka on *k:n* edellä esim. sanoissa *ranka*, *sanka*.

Milloin meidän on tarpeen jälkimäistä eroittaa edellisestä, käytämme tässä kirjassa sen merkinä *η* (*ranka*, *san̄ka*). Tätä erikoista kieleemme äännettä nimitämme *η* („ng“) äännteeksi.

Harjoitus. Kirjoita seuraavat sanat ja vedä viiva kaikkien *η* äännteiden alle:

hinkalo — hinta — kontti — hankkii — pankkaa
— kääntää — henki — hanki — antaa.

13. *Rannat ovat vihreät. Rangat lehtiin haloiksi.*
Lapsi poimii kiviä Tyttö pitää kiinni sangasta.
sannasta.

Opi ääntämään kirjakielen mukaisesti sanat *rangat*, *sangasta*.

Niissä esiintyy kahdennettuna sama äänne, joka aikaisemmin mainituissa *ranka* ja *sanka* sanoissa merkitään *n:llä*. Sen merkinä suomen kirjoituksessa on *ng*.

Suomen kielen kirjoituksessa *ng* siis merkitsee kahdennettua *η* äännettä (sen sijaan, että kirjoitettaisiin *ran̄nat*, *san̄nasta*, kirjoitetaan *rangat* j. n. e.)

Äännetäänkö kotimurteessasi *ranka: ran̄nat*, *san̄ka: san̄nat*, niinkuin kirjakielessä, vai: *ranka: ran̄kat*, *san̄ka: san̄kat*?

Harjoitus. (Sanelua tai jäljentämistä ja sitten uudestaan muistista kirjoittamista varten.)

Auringolla on kirkas loisto. Aamulla näet auringon nousevan idästä. Auringon säteet tunkeutuvat huoneeseen. Nouse ylös sängystä. Äiti kantaa sangolla vettä kaivosta. Sanko on maalattu keltaiseksi. Sangossa on rautainen sanko. — Niityllä miehet niittävät. Naiset haravoivat ja nostavat heinähangolla heiniä kuormalle.

14. *Mies löi hevosta vitsalla. Me tulemme metsästä.*

Kuinka sanat *vitsa: vitsalla, metsä: metsästä* kuuluvat kotimurteessasi? Huomaa niissä äänneryhmä *ts*.

Harjoitus, Jäljennä ja kirjoita sitten uudestaan muistista seuraavat lauseet. Huomaa, missä on *ts*, missä *ht*, missä *tt*.

Isä kutsuu pojan luoksensa. He lähtevät yhdessä metsään. He ottavat siellä aidan vitsoja. Kohta he saavat työn tehdyksi. He eivät tarvitse sen enempää. Niityllä äiti haravoitsee heiniä. Renki vie hevosen laitumelle. Hän ratsastaa hevosen selässä. Poika katsoo heidän jälkeensä. Hän tahtoisi itsekin ratsastaa.

Sanaluokat.

15. Kouluhuoneessa näemme useita esineitä. Luettele ne (*pöytä, penkki, tuoli, ikkuna, ovi* j. n. e.).

Opettaja seisoo ja opettaa. Oppilaat istuvat ja oppivat.

Opi tuntemaan sanat, jotka nimittävät esineitä (elottomia tai eläviä).

Sanat, jotka ovat esineiden nimiä, ovat nimisanoja.

Harjoitus. Luettele esineitä, joita muistat kodistasi. Luettele edelleen esineitä, joita näet tullessasi kouluun. Luettele esineitä, jotka ovat tehdyt puusta, raudasta, vaskesta, hopeasta, kullasta, liinasta, silkistä.

16. Mikä on nimesi? Luettele toveriesi nimiä (*Mikko, Matti, Maria, Helmi* j. n. e.).

Luettele kaupunkien, pitäjien, kylien, talojen nimiä, joita tunnet (*Helsinki, Hämeenlinna, Rautalampi, Joentausta, Mattila*).

Nimisanaa, joka ilmoittaa yhden esineen erityisen nimen, sanotaan erisnimeksi.

Erisnimet kirjoitetaan isolla alkukirjaimella.

Harjoitus. 1. Jäljennä seuraavat lauseet. Etsi niistä nimisanat. Vedä kunkin nimisanan alle viiva. Vedä erisnimien alle vielä toinen viiva.

Vilholla on hevonen. Sen nimi on Voima. Voimalla on pitkä häntä ja harja. Se juoksee kovasti. Vilho tahtoo ratsastaa sillä. Hän ei putoa sen selästä. Kyllä Vilho osaa hyvin ratsastaa.

Vilholla on myöskin koira. Sen nimi on Hupi. Se juoksee Voiman rinnalla. Sillä on neljä jalkaa niinkuin Voimallakin. Mutta Huvin jalat ovat lyhyemmät kuin Voiman. Siksi sen pitää sukkelammin liikuttaa jalkojansa.

Lisäharjoituksia saadaan käyttämällä samalla tavoin edellisiä ja seuraavia harjoituskappaleita.

Harjoitus. 2. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Isäni nimi on Mikko ja äitini Liisa. Me asumme Savossa Ristiinan pitäjässä. Meillä on pieni torppa. Sen nimi on Haapaniemi. Veljeni Antti ja Kalle ovat minua vanhemmat. Savo on Suomen sydämessä. Saimaan vedet huuhtelevat sen rantoja. Imatra on Suomen suurin vesiputous. Imatran kautta Vuoksen virta vie Saimaan vedet Laatokkaan.

Harjoitus. 3. Kirjoita kymmenen toverisi nimet. Kirjoita viiden Suomen kaupungin nimet. Kirjoita miesten ja naisten nimiä, joita muistat raamatun historiasta. Kirjoita paikkojen nimiä raamatun historiasta.

17. *Taulu on musta. Ovi on valkea. Tuovassa on vanha ukko. Isosta ikkunasta näen viheriän koivun.*

Näissä lauseissa ilmoittavat sanat *musta, valkea, isosta, viheriän* samoissa lauseissa mainittujen esineiden laatua.

Sanoja, jotka ilmoittavat minkälaatuisia, mimmaisia esineet ovat, sanotaan **laatusanoiksi**.

Harjoitus. 1. Jäljennä seuraavat lauseet. Vedä viiva kunkin laatusanan alle.

Minulla on iso sisko. Hän käy koulua. Hän on hyvä tyttö. Kotona hän auttaa mielellään äitiä. Hän kutoo punaista sukkaa pikku veikolle. Veikko on hyvin pieni. Hänellä on heikot jalat. Hän ei osaa kävellä. Hän nukkuu koreassa kätkyessä. Hän nauraa ääneensä. Joskus hän itkee katkerasti. Silloin hänen on kova nälkä. Äiti antaa hänelle makeaa velliä. Pikku veikko nauraa tyytyväisenä.

Harjoitus. 2. Nimitä laatusanoja, jotka ilmaisevat väriä (punainen j. n. e.). Nimitä laatusanoja, jotka ilmaisevat esineen muotoa (pyöreä j. n. e.) tai kokoa (iso j. n. e.).

Harjoitus. 3. Liitä sopivia laatusanoja seuraaviin nimisanoihin: talo, huone, pöytä, veitsi, lusikka, leppä, mänty, isä, äiti, poika, sisar, veli.

Harjoitus. 4. Aseta sopivia nimisanoja seuraaviin laatusanoihin: viheriä, punainen, korkea, kirjava, sairas, valoisa, pimeä, puhdas, vikkeliä.

Harjoitus. 5. Vastaa kysymyksiin: Millainen on luokkahuone? Millaista on vesi? Minkä värinen on taivas? Millainen on puu, hevonen, koira? Millainen tulee koulun oppilaan olla?

18. *Opettaja seisoo. Oppilaat istuvat. Mies kävelee ja laulaa. Äiti lukee. Ukko veistää kirvesvartta. Vasara on tuvassa. Kyllä isä jo lienee kotona.*

Näissä lauseissa sanat *seisoo, istuvat, kävelee, laulaa, lukee, veistää* ilmoittavat tekemistä. Sanat *on, lienee* ilmoittavat olemista.

Sanat, jotka ilmoittavat tekemistä tai olemista ovat teonsanoja.

Harjoitus 1. Jäljennä seuraava kappale. Etsi siitä kaikki teonsanat ja vedä niiden alle viiva.

Kissa ja hiiret.

Kissa pyydysti ja söi paljon hiiriä. Siksi hiiret häntä pelkäsivät. Kerran hiiret pitivät kokousta aitassa. He keksivät keinon. Kissa tuli aina hyvin hiljaa. Se ei haukkunut kuin koira. Se ei laulanut kuin kukko. Siksi he päättivät panna kellon kissan kaulaan. Silloin kaikki kuulisivat kissan kellon äänen. Mutta ei kukaan uskaltanutkaan ripustaa kelloa kissan kaulaan. Hyvä keino meni hukkaan.

Harjoitus. 2. Vastaa kysymyksiin: Mitä tekee pappi? Mitä räättäli, leipuri, seppä, kauppias, metsästäjä, kalastaja?

Harjoitus. 3. Millä teonsanalla ilmoitetaan seuraavien eläinten ääniä: koiran, kissan, hevosen, lampaan, sian? Millä teonsanalla ilmoitetaan seuraavien eläinten toimintaa: hevosen, linnun, kanan, kalan?

Harjoitus. 4. Lausu teonsanalla jotakin seuraavista esineistä: tuli, kukka, lehti, pilvi, ukkonen, salama, tähti, aurinko.

Harjoitus. 5. Sovita joku nimisana teonsanoihin: seisoo, kävelee, istuu, ui, vetää, painaa, nauraa, itkee, puhalttaa, puree. Mitä teet silmällä? Mitä korvalla, suulla, hampailla, kädellä?

19. *Isä tuli kotiin. Hän oli kovin väsyksissä. — Kissa naukuu. Sen on nälkä. — Pallo lensi kauas. Se on ojassa. Kuka on tuo? Tämä on isäni. — Paha mies tuli taloon. Tämä mies varasti leivän pöydältä.*

Näissä lauseissa on sanoja *hän, sen, se, kuka, tuo, tämä* käytetty nimisanojen (*isä, kissan, pallo* j. n. e.) asemesta. Viimeisessä lauseessa *tämä* sanaa on käytetty laatusanan asemesta.

Sanoja, joita käytetään nimi- tai laatusanojen asemesta, sanotaan *asemosanoiksi*. Esim. *hän, se, tämä, tuo, kuka.*

Asemosanoja käytetään enimmäiten, jotta vältettäisiin saman sanan yksitoikkoinen toistaminen (vertaa edellä olevia esimerkkejä). Myöskin niitä käytetään, milloin ei tiedetä tai tahdota nimisanaa käyttää (huomaa yllä olevissa esimerkeissä *kuka, tuo*).

Harjoitus. Kirjoita seuraava kappale siten, että asetat nimisanan sijaan sopiviin paikkoihin sopivia asemosanoja.

Paavo on Peltolan vanhin poika. Kesällä Paavo käy ongella. Paavo istuu tuntikausia ääneti veneesssänsä. Paavolla on tuohinen täynnä ahvenia. Ahvenet Paavo antaa äidille. Aiti paistaa ahvenet illaksi. Ahvenet maistuvat hyvältä. Syötyä isä lukee ruokaluvun. Paavokin osaa ruokaluvun ulkoa. Isä on ruokaluvun Paavolle opettanut.

20. *Talossa oli viisi lasta: kolme tyttöä ja kaksi poikaa. Matti oli viides oppilas luokalla.*

Edellisessä näistä lauseista sanat *viisi, kolme, kaksi* ilmoittavat lukua. Jälkimmäisessä lauseessa sana *viides* ilmoittaa järjestystä.

Sanoja, jotka ilmoittavat lukua tai järjestystä, sanotaan **lukusanoiksi**. Esim. *yksi, kuusi, kuudes, sadas*.

Harjoitus. Etsi seuraavista esimerkeistä kaikki nimi-, laatu-, asemo- ja lukusanat. Kirjoita ensin kaikki nimisanat peräkkäin, sitten laatu-, asemo- ja lukusanat.

Isolla sialla on kymmenen pientä porsasta. Se juoksenteli pitkin pihaa porsaineen. Eino näki niiden syövän. Sika panee kaksi jalkaansa kaukaloon ja porsaat tekevät samoin. Einon mielestä se ei ole kauniisti tehty. Hän ei tahdo syödä niinkuin porsas. Porsaista viisi myötiin kauppiaille ja niistä saatiin seitsemän markkaa kappaleelta. Kaksi porsasta kuoli. Kuinka monta on jäljellä?

21. *Ilma oli erittäin kaunis. Hevonen juoksi kovasti. Täällä on hyvin lämmin. Koira on pöydän alla. Tulisin,*

mutta on niin paha ilma. Ah, voi, kuinka kauheasti suru vaivaa mieltäni!

Näissä lauseissa sanat *erittäin, kovasti, täällä, hyvin, alla, mutta, niin, kuinka, kauheasti, ah, voi* eivät kuulu mihinkään edellä mainituista sanaluokista. Niitä käytetään vain muiden sanojen apuna.

Sanoja, jotka eivät kuulu mihinkään edellä mainituista sanaluokista, vaan joita käytetään muiden sanojen apuna, sanotaan **apusanoin**.

Harjoitus. Eroita seuraavassa kaikki apusanat. Eroita myös muut sanaluokat.

Kissa.

Kissa on siisti eläin. Kissalla on hyvät silmät. Se näkee yöllä yhtä hyvin kuin päivällä. Kissa vetää kynnet piiloon, milloin tahtoo. Kissa pyytää hiiriä ja rottia. Joskus kissa ottaa kiinni myöskin pieniä lintuja. Silloin me kuritamme kissaa. Paitsi kesyä kotikissaa on myös metsäkissoja. Metsäkissat asuvat metsässä ja pyytävät lintuja ja metsähiiriä.

22. Sanaluokkia voimme siis erottaa kuusi: nimisanat, laatusanat, lukusanat, asemosanat, teonsanat ja apusanat.

Sanojen muodoista.

Johdatus.

23. *Poika lukee kirjaa. Kirja on pojalla. Kirja on pojan. Minä luen pojan kirjaa.*

Sanat esiintyvät lauseessa eri **muodoissa** aina sen mukaan, missä asemassa ne ovat lauseessa ja missä suhteessa lauseen muihin sanoihin.

24. *Poika lukee.* *Pojat lukevat.*
Minä annan kirjan pojalle. *Me annamme kirjat pojille.*

Niiden muotojen, jotka osoittavat, että on puhe ainoastaan yhdestä esineestä, sanotaan olevan yksikkö-lukua. Ne muodot, jotka osoittavat, että on puhe monesta esineestä, ovat monikko-lukua.

Tekijämuodot. Tekijäasemot.

25. *Nyt lähden kotiin. Joko sinä lähdet? Isä siis lähtee? Lähtee kyllä. Huomenna me lähdemme. Joko lähdette? Nyt he lähtevät.*

Teonsanaa käytetään eri muodoissa sen mukaan, kuka kulloinkin on tekijänä. Näitä muotoja sanotaan tekijämuodoiksi.

26. <i>Minä tulen mukaasi.</i>	Yksikön 1:nen tekijä.
<i>Sinä tulet siis.</i>	” 2:nen ”
<i>Hän kyllä tulee.</i>	” 3:s ”
<i>Me tulemme teille.</i>	Monikon 1:nen ”
<i>Te tulette mukaan.</i>	” 2:nen ”
<i>He tulevat jo tuolla.</i>	” 3:s ”

Tekijämuotoja on kolme sekä yksikössä että monikossa.

27. *Minä, sinä, hän, me, te, he* ovat tekijäasemoita.

Ne ilmoittavat puhujan (1:nen tekijä, yksikössä *minä*, monikossa *me*), puhuteltavan (2:nen tekijä, yks. *sinä*, mon. *te*) tai puheenaolevan (3:s tekijä, yks. *hän*, mon. *he*).

Harjoitus. Etsi seuraavasta teonsanojen tekijämuodot. Määrää, mikä tekijämuoto kukin on (1:nen, 2:nen vai 3:s,

yksikössä vai monikossa). Etsi tekijäasemat. Minkä tekijän asema on mikin?

Kuinka voitte? — Me voimme erittäin hyvin. — Entäs kuinka vanhemmat voivat? — Kyllä he hyvin jaksavat. Mutta kuinka sinä itse jaksat? — Minä voin mainiosti. — Kai sinä jätät kotiin? — En. Minä menen ulos asioille. — Entä äiti? — Hän jää kyllä kotiin.

28. *Kuinka voit? Kuinka sinä voit?*
Kuinka voitte? Kuinka te voitte?
Kyllä tulen, jos tahdotte. Kyllä minä tulen.
Joko tulet? Jos sinä tulet, niin kyllä minäkin tulen.

Teonsana, joka on 1:sen tai 2:sen tekijän muodossa, ilmoittaa aina semmoisenaankin tekijän. Se saatetaan kuitenkin sitä paitsi erikseen panna ilmi tekijäasemolla (*minä, me, sinä, te*), varsinkin jos siihen tahdotaan panna erityistä painoa.

29. *Isä tulee. Kyllä hän tulee. — Tytöt menevät. Kyllä he menevät. — Isä kaiketi tulee? Tulee. — Menevätkö tytöt? Menevät.*

Teonsanan ohessa, joka on 3:n tekijän muodossa, ilmaistaan tekijä useimmiten joko nimi- tai asemanalla.

Lauseen jäsenet. Lauseen päälajit.

30. Niitä eri osia, joista lause on kokoonpanttu, sanotaan lauseenjäsensiksi.

Maine ja alus.

31. *Isä tulee. Minä tulen.*

Teonsanan tekijämuotoa lauseenjäseneä sanotaan lauseen maineeksi.

Maineen tekijää lauseenjäsenenä sanotaan lauseen **alukseksi**.

Maineen saat siis selville, jos etsit lauseesta tekijänmuodossa olevan teonsanan. Aluksen taas saat tietää, jos kysyt, kuka maineella lausuttua tekemistä toimittaa (asettaen maineen eteen kysymyssanan kuka? mikä?).

Harjoitus. Etsi seuraavista lauseista maine ja alus.

Isä ajaa. Hevonen juoksee. Kulkuset kilisevät. Tähdet loistavat. Lumi narisee. Pakkanen paukkuu. Tie lyhenee. Kirkko näkyy. Tulet tuikkivat. Kellot soivat. Ihmiset kokoontuvat. Virsi kaikuu. Pappi saarnaa. On joulu.

32. *Poika tulee.* *Tulen.*

Minä tulen. *Tulet.*

Sataa. Tuulee. Istutaan. Laulettiin.

Täydellinen lause sisältää yleensä nämät kaksi pääjäsentä: aluksen ja maineen. Alus saattaa olla joko erikseen ilmipantuna tai sisältyä maineeseen. (Vertaa kappaleita 28, 29).

Kuitenkin on myös sellaisia lauseita, joissa ei ensinkään ole alusta. Niissä ei ole maineen tekijää ilmaistu; maine on silloin joko yksikön kolmannen tekijän muodossa tai erityisessä määräämätöntä tekijää osoittavassa muodossa.

Harjoitus. Etsi maine ja alus seuraavista lauseista, jotka miltei kaikki sisältävät muitakin lauseenjäseniä. Etsi maineet, jotka sisältävät aluksen, vaikkei se ole ilmipantuna. Etsi aluksettomat lauseet.

Talvella.

Lumi on tänään märkää. Nyt tehdään lumipalloja. Ilma on lämmin. Tule vain mukaan! Tulkaa! Pojat ovat valkoiset kuin lumiukot. Tytöt nauravat ja katsovat. Sitten otamme kelkat esiin ja menemme korkealle mäelle. Hei, kuinka kelkka liukuu! Kaikki ovat iloisina.

Kulkuset kilisevät. Suurella riemulla ajetaan kirkolle. Vanhemmat istuvat reessä. Me olemme myöskin mukana. Aino istuu isän sylissä. Antti on äidin sylissä. Hevoset juoksevat nopeasti. Lumi loistaa. Metsät kimaltelevat. Nyt kyllä tuulee kelpo tavalla. Mutta tuuli vain tekee posket punaisiksi.

Määräys.

33. *Poika on ahkera. Varpunen on lintu.*

Isä vuolee kirvesvartta. Äiti lukee kirjaa. Mies ampui linnun. Ukko tappoi koiran. Ukko istuu tuvassa. Hän lähti tuvasta ulos. Aamulla isä meni metsään. Illalla oli kylmä. Nyt sataa. Tänään tuulee kovasti.

Vanha ukko vapisee. Iso metso lensi.

Ukon laukussa oli iso metso. Nämät köyhät pojat ovat hyviä oppilaita.

Lauseen pääjäsenillä, aluksella ja maineella tai kummallakin erikseen tai yhteisesti saattaa olla määräyksiä, jotka niitä tarkemmin määräävät. Määräyksillä saattaa olla vielä määräyksiä.

Mitkä edellisissä lauseissa ovat määräyksiä? Mitkä määräysten määräyksiä?

Paljas ja kasvanut lause.

34. Lausetta, jossa on ainoastaan pääjäsenet maine ja alus (tai ainoastaan maine), sanotaan **paljaaksi**, esim. *Poika laulaa. Minä tulen. Tulen. Sataa.*

Lausetta, jossa näiden pääjäsenten lisäksi on jokin määräys, sanotaan **kasvaneeksi**, esim. *Poika laulaa hyvin. Poika on iloinen. Huomenna tulen! Nyt sataa.*

Harjoitus. 1. Mitkä seuraavista lauseista ovat paljaita, mitkä kasvaneita? Eroita maine, alus ja määräys. Eroita sanaluokat.

On kesä. Päivä paistaa. Järvi on tyyni. Mansikoita on aholla. Lapset poimivat mansikoita. Tuokkoset täyttyvät. Marjoja on hyvin runsaasti. Lapset riemuitsevat. He kantavat kotiin marjansa. Äiti kiittää heitä.

Harjoitus. 2. Koeta keksiä paljaita lauseita (esim. 18:n kappaleen 2—5:n harjoituksen mukaan).

Harjoitus. 3. Kun olet muodostanut joukon paljaita lauseita, ja ne ovat tarkastetut ja korjatut, niin kirjoita ne uudelleen, niin että kuhunkin lisäät jonkun määräyksen.

Jatkoa sanojen muodoista.

Sijamuodot. Omistusliitteet.

35. *Tuolla näkyy korkea vuori. — Korkeata vuorta ympäröivät pellot ja niityt. — Vuoren huipulla kasvaa petäjä. — Lisäksi on vuorella koivuja ja pihlajia. — Eilen menimme yhdessä vuorelle. — Kansantarun mukaan asui vuorella muinoin jättiläinen. — Suomen vuoret eivät ole niin korkeat kuin monet vuoret ulkomailla. — Vuorten välissä olevaa alankoa nimitetään laaksoksi. — Vuorilta näkee kauaksi. — Suomen vuorista ei ole löydetty paljon metalleja.*

Tuolta näkyy korkea vuori. Sitä ympäröivät pellot. Sen huipulla petäjä j. n. e.

Matkustaja ajoi kahdella hevosella. — Kahta hevosta ei tarvita.

Nimisanojen, samoin myös laatu-, asemo- ja lukusanojen eri muotoja sanotaan **sijoiksi**. Sijamuotoja on sekä yksikössä että monikossa.

Se sija, joka ilmoittaa esineen nimen semmoiseen, on **nimentö**. Se vastaa yksikössä kysymykseen mikä? monikossa kysymykseen mitkä?

Mitkä muodot edellisissä esimerkeissä ovat yksikössä, mitkä monikossa? Mitkä ovat nimentömuotoja?

Harjoitus. Etsi seuraavasta sijamuodot. Etsi nimentömuodot. Mitkä sijat ovat yksikössä, mitkä monikossa?

Puutarhuri.

Pienessä tuvassa likellä herraskartanon veräjää asuu vanha mies. Hän on puutarhuri. Hän tekee puutarhassa ahkerasti työtä lapiolla ja rautaharavalla. Hän on hyvä ja ystävällinen. Iloisena hän katselee puutarhan kukoistavia kasveja. Hän rakastaa niitä. Ne menestyvät hyvin. Kasvit palkitsevat moninkertaisesti hoitajan vai-
vat. Välisti pahat pojat vahingoittavat puita. Silloin ukko nuhtelee heitä. Kuinka saatatte semmoista tehdä? Tämä puu on kaunistuksena ja varjona koko tienoolle. Ihmisille ja eläimille siitä on iloa. Niin puutarhuri sanoo. Pojat menevät noloina pois. Ukon sanat olivat pojille hyvä opetus. Sen he aina muistavat.

36. *Tämä on minun kirjani. Tämä on meidän kirjamme.
Tuossa on kirjasi takai- Hän otti teiltä kirjanne,
sin.*

*Tämä onkin hänen kir- Onko tuo heidän kirjansa,
jansa.*

Nimisanan muotoihin liittyneenä tapaamme usein **omistusliitteitä** (*ni, si, nsa, mme, nne*). Ne ilmoittavat, mikä tekijä on omistajana (1:nen, 2:nen vai 3:s tekijä, yksikössä vai monikossa).

Harjoitus. Etsi omistusliitteiset sanat seuraavista lauseista.

Poika oli kauan poissa kotoansa. Kun hän tuli kotiin, niin hän ei enää tuntenut äitiänsä. Hänen isänsä makasi jo mullassa. — Koko eilisen päivän oli käteni kipeä. — Anna minulle vähä evästä laukustasi. — Tässä on isämme. — Kuinka voitte niin julmasti lyödä hevostanne?

Teonsanan aikamuodot. Yksinkertaiset ja yhdistetyt muodot.

37. *Nyt luen ahkerasti. Kyllä minä eilenkin luin.*
Minä huomenna kirjoitan. Jo minä sen kirjoitin.

Erityisillä muodoilla osoitetaan tekemisen aika, onko se vielä menemätön (nyky- tai tuleva aika) vai onko se mennyt (entisaika). Näitä muotoja sanotaan aikamuodoiksi.

38. *Isä on tullut kotiin. Naapurin isäntä oli tullut jo eilen.*

Ruis on kasvanut hyvin. Toissa päivänä oli kirkolla satanut.

Olen juuri lopettanut kirjeeni. Ciiu juuri lopettanut kirjeeni, kun tulit.

Yksinkertaisten aikamuotojen ohessa on yhdistettyjäkin, jotka sisältävät useamman kuin yhden sanan. Tavallisesti on niissä osina *olen* sana ja itse pää-teonsana.

Huom. Näissä tapauksissa siis on maineena useampi kuin yksi sana.

39. *Kyllä minä tulen. Minä en tule.*
Tänään menen kirkolle. Huomenna en mene.
Isä oli kylässä. Isä ei ollut kotona.
Hän on tullut. Hän ei ole tullut.
Tule! Älä tule!

Teonsanan muodot ovat joko myönteisiä tai kielteisiä. Jälkimäiset ovat aina yhdistettyjä (kielto-sanasta ja pää-teonsanasta).

Harjoitus. Eroita menemätön ja mennyt aika, yksinkertaiset ja yhdistetyt aikamuodot, myönteiset ja kielteiset muodot.

Hölmöläisten metsästys.

Kerran lähtivät hölmöläiset karhunajoon talvella. Kun olivat tulleet karhun pesälle, niin he ensin söivät vahvan suuruksen. Kun olivat syöneet, niin he päättivät, että Pekka konttaa ensinnä pesään ja tuo karhun ulos. Varimuuden vuoksi he olivat sitoneet köyden hänen jalkaansa. Jos häätä tulee, niin Pekka potkaisee, ja muut vetävät hänet ulos. Semmoinen oli sopimus. Pekka konttasi pesään, ja juuri kun oli päässyt sisään, niin karhu puri häneltä pään poikki. Hiukan sätkytteli Pekka koipiensa, mutta heitti samassa henkensä. Ulkopuolella olevat kumppanit sanoivat: Nyt Pekka potkaisi. Siellä sisällä ei liene hauska olla. Silloin he vetivät Pekan ulos, ja Pekka oli päätönnä. Niin, totisesti päätönnä! Niin hölmöläiset sanoivat ja neuvottelivat, mitä tämä merkitsi. Joku heistä väitti, ettei ollut niin varmaa, oliko Pekalla päätä silloinkaan, kuin hän pesään konttasi. — Toinen virkkoi: onhan hänellä ennen toki varmaan ollut pää. Näinhän selvään, kuinka parta liikkui, kun hän söi herneitä suurukseksi.

Yhdyssanat.

40. *Kalamies on järvellä. Poika ratsastaa puuhevosella.*

Sanat saattavat olla joko yksinkertaisia tai eri sanoista yhdistettyjä eli yhdyssanoja.

Huom.! Yhdistetyt sanat ovat ehdottomasti kirjoitettavat yhteen. Toisinaan käytetään osien välillä yhdysmerkkiä, esim. *esi-isä, raha-asia.*

Harjoitus. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Yrjö sai joululahjaksi kauniin kuvakirjan. Minä sain tinasotamiehiä. Pikku Jaskalle annettiin keppihevonen.

Vanha talonpoika oli kauan ollut kovin sairaana. Kuolinvuoteellansa hän tahtoi antaa pojillensa hyvän neuvon. Kaikki tavarani ovat viljapellossa. Hakekaa ne sieltä. Niin sanoi vanhus. Pojat kaivoivat ahkerasti rautalapiolla. He luulivat isänsä kätkeneen sinne raha-arkkunsä. Eivät he kuitenkaan löytäneet mitään aarrehautaa. Mutta vilja pelolla kasvoi kauniisti. Silloin pojat ymmärsivät isän sanojen tarkoituksen.

Yhdistetty lause. Välimerkit.

41. *Poika lukee. Tyttö laulaa. Poika lukee, ja tyttö laulaa.*

Lausetta, jossa on yksi maine, sanotaan yksinäiseksi. Lausetta, joka on kokoonpantu kahdesta tai useammasta yksinäisestä, sanotaan lausejaksoksi eli yhdistetyksi lauseeksi.

42. *Koira haukkui, ja hevonen karkasi pystyyn. Isä lähtee kaupunkiin, taikka setä lähtee hänen puolestansa. Hän ei ole sairas, mutta heikko hän on. Hän ei ole sairas, vaan terve. Maa on saanut kastetta, senpätähdän (siksi) kasvit niin vihannoivat. Kello on kymmenen, on siis jo aika panna levolle. Oletko niin köyhä, että sinun täytyy kerjätä. Hän luki, jotta häntä kütettäisiin.*

Lauseiden yhdistäminen toimitetaan usein apusanoilla, joita sanotaan **sidesanoiksi**. Esim. *ja, taikka, mutta, vaan, sentähden, siksi, siis, sillä, että, jotta, kun, kuin, koska, jos, vaikka.*

43. Kirjoituksessa erotetaan lausejakson eri lauseita toisistaan tavallisimmin pilkulla (,).

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Anna koiralle lihaa, saat luuta takaisin. Antaa hyvä vähästänsä, paha ei anna paljostansakaan. Tuska neuvon keksii, hätä neuvon muistaa. Joka syyttä suuttuu, se lahjatta leppy. Oma maa (on) mansikka, muu maa (on) mustikka. Sitä kuusta (on) kuuleminen, jonka juurella (on) asunto. Älä sano kaikkea, mitä tiedät, mutta tiedä kaikki, mitä sanot. Pidä huolta ruumiistasi, vaan älä sillä lailla, kuin se olisi sielusi. Ihminen, jonka sydämessä asuu todellinen jumalanpelko, on kuin aurinko, joka valaisee ja lämmittää.

Harjoitus. 2. Opi ulkoa välimerkkeineen ja kirjoita muistista seuraava.

Kuin kevätpäivä ihana on lapsuutemme aika. On kevään toivo vihanta, sill' ompi toivon taika.

On kevät kylvöön sopiva, ja syksy sadon antaa. Sull' ompi kylvös opinta, se he'elmät tiedon kantaa.

Huomaa heittomerkki ('). Miten kuuluvat sanat täydellisinä.

Harjoitus. 3. Aseta pilkut paikoilleen seuraavassa.

Katsoppa tuota hevosta kuinka kaunis se on. Minäpä kerron sinulle mitä hyötyä siitä on ihmiselle. Se vetää suuria kuormia kaupunkiin jossa sitten myödään kuroja tai heiniä. Sen selässä voit ratsastaa puolen päivää sen voit valjastaa kärryjen eteen ja ajaa sillä minne tahansa. Ja jos se saa hiukan heiniä ja kuroja syödäksensä niin se on tyytyväinen. Mutta sitä ei saa lyödä vaan tulee pitää sitä hyvänä sillä se on hyvä ystävämme. Se ymmärtää paljo enemmän kuin mitä luulisikaan sillä kun se kerran on käynyt jossakin se itsestään löytää tien sinne seuraavalla kerralla.

44. *Tyttö laulaa ja nauraa. Äiti kehrää sekä kertoo satuja lapsillensa. Hän kumarsi nöyrästi ja astui ovesta ulos. Isäntä joko myö talonsa tai antaa sen arennille.*

Pilkkua ei käytetä *ja, sekä, tai (taikka, tahi)* sidesanojen edellä, jos yhdistetyillä lauseilla on yhteinen alus.

45. *Siellä oli poikia ja tyttöjä. Mielikki eli Mimerkki oli muinaissuomalaisten metsänjumalatar. Hän oli hyvä ja iloinen. Isäntä rakennuttaa tupaa sekä saunaa.*

Sidesanat yhdistävät myös samanlaisia lauseenjäseniä.

46. *Siellä oli poikia, tyttöjä, akka ja ukkoja. Hän oli hyvä, iloinen ja kaunis. Hän kumarsi nöyrysti, astui ovesta ulos ja käveli hiljaksen tietä myöten.*

Kun samanlaisia lauseenjäseniä tai lauseita on perätysten useampia, niin *ja (sekä)* sidesanaa käytetään vain kahden viimeisen välillä.

Kirjoituksessa erotetaan samanlaiset lauseenjäsenet (tai lauseet), joiden välissä ei ole sidesanaa, pilkulla.

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.) Huomaa välimerkit.

Satakunta, Häme, Savo ja Karjala ovat Suomen maakuntia. Savon kaupungeista tunnen Kuopion, Savonlinnan ja Mikkelin. Savon kansa on hiljaisempaa, vakavampaa ja harvapuheisempaa kuin Karjalan. Äidin kasvoilla oli vakava, lempeä ja samalla surumielinen ilme. Lapsi leikki, nauroi ja iloitsi aamusta iltaan.

Harjoitus. 2. Opi ulkoa välimerkkeineen seuraava runo. Kirjoita se ulkomuistista.

Lumia lentää ristin ja rastin leikkiä lyöden ja taisellen, vaan väsyneinä vaipuvat viimein etsien rauhaa povehen maan. Mutta kun päivä keväinen kutsuu, pilviksi ilmahan haihtuvat taas.

Ihmiset myöskin, maailman lapset, raatavat, lempivät, taistelevat, vaan väsyneinä horjuvat hautaan, töistähän, teis-

tään lepäjämään. Kerran kun kutsuvi Jumalan ääni, henkinä nousevat taivahasen.

Harjoitus. 3. Aseta pilkut paikoilleen seuraavassa.

Lehmä hevonen ja lammas ovat kaikki hyödyllisiä eläimiä. Lehmä antaa ihmiselle maidon maukkaan juuston ja voin. Hevonen vetää isäntänsä raskaan reen kiittää kepein askelin ja kantaa tuulen vauhdilla ratsastajan. Lammas taas antaa villoja joista valmistetaan lankaa. Langoista kudotaan sukkia kankaita ja paljon muita vaatetus- tarpeita.

47. *Etkö jo tule? Kuinka vanha olet? Paljonko kello on? Jos pääset kouluun, niin mitä aiot tehdä?*

Pisteen sijasta pannaan lauseen loppuun kysymysmerkki (?), jos lause sisältää kysymyksen.

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Miksi on mieleni niin surullinen? Niin kysyn usein itseltäni, mutta en tiedä itsekään siihen syytä. — Voiko ihmiselle mikään olla rakkaampi kuin hänen oma maansa? — Osaatko arvata arvoituksia? Mikä on lyhyt mänty mättäällä, lyhyt möykky männyn päässä? — Eikö se ole suomurain? — Oikein arvasit, mutta mikä on musta lintu, joka punaisia munia hautoo? — Sitä en arvaa. Etkö sanoisi minulle sitä? — Sehän on pata, joka on tulella. Kuinka et sitä arvannut?

Harjoitus. 2. Pane kysymysmerkit oikealle paikalleen pisteen sijaan seuraavassa.

Oletko nähnyt tuota jyrkkää vuotta lahden pohjuksassa. Jos nouset ylös vuoren harjalle, niin mitäpä näet sieltä. Näet sieltä saaria ja salmia, metsiä ja niittyjä. Tuolta näkyy talokin ja sen keltainen navetta. Oletko käynyt siinä talossa. Tunnetko sen talon lapsia. Ovatko ne tovereitasi koulussa. Pihalla juoksee pieni tyttö. Sen liinatukka liehuu tuulessa. Mikä on tytön nimi. Onko-han se Liisa.

Harjoitus. 3. Koeta keksiä kysymyksiä ja vastauksia omasta ajatuspiiristäsi. Kirjoita ne ja muista kysymysmerkit.

48. *Kuinka kaunis on illan kuu! Eläköön Suomi! Ruvetaan pallosille! Kuule minua!*

Jos lause sisältää huudahduksen, toivotuksen tai kehoituksen, niin sen loppuun pannaan pisteen asemesta huutomerkki (!).

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Kuinka ihminen on hajamielinen! Aioin kertoa teille omasta elämästäni, mutta minne asti olenkaan jo kertomuksessani joutunut! Kokenut kaikki tietää, vaivainen kaikki kokee!

Oi kuningasten kuningas, sä maan ja taivaan valtiat, myös tälle maalle silmäs luo ja armos runsaat lahjat suo!

Harjoitus. 2. Pane pisteen sijaan sopiviin paikkoihin huutomerkkit. Vedä viiva niiden panemiesi huutomerkkien alle, joiden sijalla yhtä hyvin voisi olla piste.

On vihdoinkin kevät. Väinö, mennäänpä niitylle kävelemään. Kuules, miten iloisesti puro lorisee kallion rinneestä. Ilma on puhdas ja kirkas, ruoho viheriöitsee ja linnut laulavat kiitoslaulujaan Jumalan kiitokseksi, joka on antanut meille uuden kevään. Sinäkin olet nuori, yhtä nuori kuin kevät. Ole viisas. Älä tuhlaa aikaasi. Kiitä Jumalaa hänen antimistaan ja opi, niin kauan kuin olet nuori.

49. *Jesus sanoi: sallikaa lasten tulla minun tyköni. Poika ajatteli: tästälähinpäs minä olenkin oikein ahkera. Sanat jaetaan kuuteen luokkaan: nimisanoihin, laatusanoihin, lukusanoihin, asemosanoihin, teosanoihin ja apusanoihin. Milloin laiska työn tekee: talvella ei tarkene, kesällä ei kerkii.*

Lausejakson sisässä lauseiden ja sanojen edessä, jotka sisältävät jonkun henkilön sanoja tai ajatuksia,

mitkä kerrotaan hänen omina sanominaan tai ajatteleminaan, taikka myös jakoja, luetteloita, selityksiä edellä lausuttuun, käytetään **kaksoispistettä** (:).

50. *Jesus sanoi:* „sallikaa lasten tulla minun tyköni“. *Vanki huusi:* „armoa, armoa“. *Oletko lukenut „Luonnon kirjaa“?*

Molemmin puolin lauseita tai sanoja, jotka esitetään toisen sanomiksi, toiselta lainatuiksi, käytetään **lainausmerkkejä** („—“).

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Kallis yrtti.

Olipa kerran kaksi tyttöä: Anni ja Martta. He menivät kaupunkiin, ja kummallakin oli selässään raskas vasu täynnä hedelmiä. Sinne oli pitkä matka, ja Anni alkoi pian huokailla ja valittaa kantamuksensa raskautta, mutta Martta nauroi ja jutteli iloisesti. Anni sanoi vihdoin: „kuinka sinä voit olla niin iloinen? Sinun vasusi on yhtä raskas kuin minunkin, etkä sinä ole minua vahvempi olenkaan.“ Martta vastasi: „niinpä kyllä, mutta minä olen pannut kantamukseeni erään yrtin, jonka vuoksi taakkani tuskin tuntuukaan.“ — Anni virkkoi: „sepä lienee kallis yrtti. Mikä sen nimi on, ja mistä sitä saa? Tahtoisin mielelläni hankkia sen itselleni!“ — Martta lausui: „tämä yrtti kasvaa joka paikassa, missä sen vaan annetaan kasvaa. Tämän yrtin nimi on kärsivällisyys.“

Harjoitus. 2. Pane seuraavassa paikoilleen kaksoispisteet ja lainausmerkit. Pane pisteiden sijaan oikeihin paikkoihin kysymys- ja huutomerkit.

Ihmisen ruumiin jäsenet.

Kerran ihmisen ruumiin jäsenet päättivät, että he eivät enää palvele toisiansa. Jalat sanoivat muille jäsenille me emme tahdo yksinämme kantaa teitä. Hankkikaa itse

jalat itsellenne, jos tahtotte käydä. Kädet sanoivat miksi me yksinämme tekisimme työtä. Hankkikaa itse kädet itsellenne, jos te niitä tarvitsette. Suu mutisi minäpä olisin tuhma, jos aina valmistaisin ruokaa vatsalle, että hän sitä saisi sulattaa. Hankkikoon itse itsellensä suun, jos hän sitä tarvitsee. Silmätkään eivät tahtoneet enää yksinään valvoa koko ruumiin puolesta. Samoin puhuivat korvat, nenä ja kaikki muut jäsenet. Mutta kuinka kävi. Kun jalat eivät enää tahtoneet käydä, kädet eivät työtä tehdä, suu ei syödä, niin vähitellen kaikki jäsenet alkoivat riutua. Silloin he näkivät, että olivat olleet ymmärtämättömät, ja ryhtyivät jälleen toimiinsa. Kun jäsenet jälleen palvelivat toisiansa, niin ne tulivat aivan terveiksi ja vahvoiksi kuin ennenkin.

Harjoitus. 3. (Alustavan oppijakson kertaamista varten.) Etsi sanaluokat, lauseenjäsenet, tekijämuodot, yksikkö- ja monikkomuodot, omistusliitteet, teonsanan eri ajat, yksinkertaiset ja yhdistetyt aikamuodot, myönteiset ja kielteiset muodot, yhdistetyt ja yksinäiset lauseet. Huomaa ja selitä välimerkkien käytäntö.

Ahti ja paimen.

Paimen istui kerran joen rannalla ja veisteli puuta. Tapaturmasta putosi veitsi hänen kädestänsä jokeen ja meni pohjaan. Suruissansa paimen alkoi itkeä katkerasti. Ahti kuuli hänen itkunsa, tuli paimenen luo ja kysyi häneltä: „mitä itket?“ Paimen sanoi hänelle syyn, ja Ahti sukelsi pohjaan ja toi paimenelle kultaveitsen. Paimen ei ottanut sitä vastaan, vaan sanoi: „ei se ole minun veitseni.“ Hän itki yhä edelleen. Ahti sukelsi taas pohjaan, toi hopeaveitsen ja tarjosi sitä paimenelle. Paimen virkkoi taaskin: „ei sekään ole minun veitseni.“ Ahti sukelsi vielä kerran pohjaan ja toi paimenelle rautaveitsen, jonka paimen ilolla omisti. Ahti kiitti paimenen rehellisyyttä ja lahjoitti hänelle ne kaksi veistä, joita hän jo ennen oli hänelle tar-

jonnut. Toiset saivat pian tietää tämän tapauksen. Eräs toinen paimen ajatteli: „ehkä minunkin voi käydä yhtä onnellisesti.“ Hän meni joen rantaan, heitti veitsen jokeen ja alkoi itkeä. Ahti tuli taas, toi kultaveitsen, tarjosi sitä paimenelle ja sanoi: „tätäkö itket?“ Paimen sanoi: „juuri sitä.“ Hän oikaisi kätensä ja aikoi ottaa sen. Mutta Ahti, joka kammoksui paimenen petollisuutta, meni pois ja vei kultaveitsen myötänsä. Paimen menetti siis vielä omankin veitsensä.

Rehellisyys maan perii.

Harjoitus. 4. Esitä kirjallisesti omin sanoin satu ihmisen ruumiin jäsenistä.

Harjoitus. 5. Esitä samoin satu „Ahti ja paimen“.

Toinen oppijakso.

Yleinen osa.

Pää- ja sivulause.

51. *Ikävä on aika, ja päivä on pitkä. Mene, mutta palaa pian!*

Se mies, jota äsken tervehdin, on naapurini. Oletko niin sairas, ettet jaksa nousta? Jos tulet luokseni, niin olen iloinen.

Jos semmoinen lause, joka on osana yhdistetyssä lauseessa, on täysin itsenäinen ja yksinäänkin käsiteltävä, niin sitä sanotaan **päälauseeksi**.

Lausetta, joka tarkemmin määrää toista, ja jota ainoastaan päälauseen yhteydessä voi käsittää, sanotaan **sivulauseeksi**.

Harjoitus. Koeta etsiä seuraavasta pää- ja sivulauseet.

Vesipisara.

Pieni sadepisara, joka putosi pilvistä alas mereen, huokasi: „mikä minä olen näin avarassa valtameressä? Raiskan tavoin minä katoan syviin ja suuriin aaltoihin.“ Simpsukka, joka tämän kuuli, avasi kuorensa ja nielaisi kainon pisaran. Simpsukan kuoressa kasvoi pisara, ja siitä tuli korea ja kallis helmi. Aallot heittivät kerran simpsukan rannalle, ja ihmiset löysivät helmen simpsukasta, ottivat sen ja panivat sen kuninkaan kultaiseen kruunuun, ja kruunussa se nyt on ylen ihana koristus.

Vähästä paljo tulee,
kipinästä tuli syttyy.

52. *Opettaja sanoi pojille: „tänään saatte lupaa.“
Opettaja sanoi pojille, että he saivat lupaa.*

Puhujan lausumaa saatetaan kertoa päälauseen muodossa; tällöistä kertomatapaa sanotaan suoraksi kertomatavaksi. Jos taas puhujan sanoja esitetään sivulauseen muodossa, niin kertomatapaa sanotaan epäsuoraksi.

Kirjoituksessa osoitetaan suoraa kertomatapa lainausmerkeillä. Jos suora kertomus alkaa keskellä yhdistettyä lausetta, niin sen eteen pannaan kaksoispiste.

Kertaa kpl. 49 ja 50.

53. *Oletko sairas? Isä kysyi pojalta: „oletko sairas?“*

Isä kysyi pojalta, oliko hän sairas.

Kysymyslauseetta, joka on päälauseena, sanotaan suoraksi, mutta sivulauseena olevaa epäsuoraksi.

Kysymysmerkkiä käytetään ainoastaan semmoisen lausejakson jäljessä, joka sisältää suoran kysymyksen, mutta ei epäsuoran kysymyslauseen jäljessä.

Harjoitus. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Kuka on tuo poika? Täällä ei kukaan tiedä, kuka hän on. Aiti kysyi, tahtoivatko lapset mennä nukkumaan. Haluaisinpa tietä, kenen tuo kaunis talo on. Kun aamulla nouset, niin mitä teet ensimmäiseksi?

54. „*Nyt kuolen tyytyväisenä*“, sanoi sairas. — *Sananlasku sanoo: „ei suuret sanat suuta halkaise“, ja se on totta.* — „*Minne matka?*“ kysyivät kaikki yhdestä suusta. — „*Eläköön isänmaa!*“ lopetti puhuja.

Jos suora kertomalause on johtavan lauseen edessä tai keskellä, niin se erotetaan johtavasta lauseesta pilkulla (ei pisteellä) taikka kysymys- tai huutomerkillä.

55. *Hevonen, lehmä, lammas ja koira kiistelivät keskenään, kuka heistä oli ihmiselle hyödyllisin; kukin heistä tahtoi tietysti olla toisia parempi, niinkuin on tapa ihmistenkin kesken.* — *Kovin nyt on kylmä ja tyyni; lie-neekö vain halla tulossa?*

Puolipistettä käytetään lausejaksossa eroittamaan lauseryhmiä, jotka lähemmin kuuluvat yhteen, sekä muutenkin, milloin lausejaksossa kaivataan suurempaa välimerkkiä kuin pilkkua.

Huom.! Puolipistettä ei saa käyttää päälauseen ja sitä määräävän sivulauseen välillä.

Harjoitus. Huomaa puolipisteen käytäntö!

Riitaan on kaksi tarpeen.

Salomailla asui kaksi kettua, jotka olivat erinomaisen hyviä ystäviä. He eivät konsanaan olleet eri mieltä; mitä toinen tahtoi, sitä tahtoi toinenkin. Mutta eräänä päivänä, kun he viidakossa vieretysten makasivat, sanoi vanhempi: „emmekö riitelisi vähän? Ihmiset, jotka ovat paljoa viisaimmat meitä, riitelevät alinomaa; voisimmehan me

tässä kohden olla heidän veroisiaan, vaikka olemme vain kettu raukkoja.“

„Tehdään, niinkuin tahdot“, vastasi toinen; „mutta miten pääsemme alkuun?“

„Oh, sehän ei liene kovin vaikeaa. Ihmiset keksivät pian aihetta riitaan; tottahan mekin jonkun syyn löydämme.“

He koettivat keinoja jos jonkinlaisia, saadakseen to-raa toimeen, mutta eipä se tahtonut onnistua; toinen näet aina myöntyi toisen tuumiin, ja sitenpä juuri riitoja välte-tään. Vihdoin otti se, joka oli riitaa ehdoittanut, muuta-mia kiviä likisyydestään ja lausui: „sano sinä, että nämä kivet ovat sinun; minä sanon, että ne ovat minun; kun ei kumpikaan myönnä olevansa väärässä, pääsemme pai-kalla tuliseen riitaan, eikä meidän tarvitse kaksijalkaisia viisaita hävetä. No, alkakaamme! Ystävä, nämä kivet ovat minun!“

„Niin, ne ovat sinun; minä en niitä sinulta ota.“

„Mutta tällä tavallahan emme koskaan saa riitaa toi-meen“, sanoi toinen ja juoksi nuolemaan tekovihollisensa kasvoja.

„Yksinkertainen, vanha veitikka“, vastasi toinen; „etkö tiedä, että riitaan on kaksi tarpeen.“

Tämän turhaan menneen yrityksen jälkeen eivät ys-tävät koskaan enää koettaneetkaan tuhmaan leikkiin an-tautua.

56. *Voi, kuinka olen onneton! — Niinkö, veikko-seni, ajattelet? — Kuinka voitte, hyvä ystävä?*

Huudahdus- tai puhuttelusanat eroitetaan muista lauseenjäsenistä pilkulla.

Harjoitus. 1. Etsi pää- ja sivulauseet, suora kerto-matapa, suora ja epäsuora kysymys. Huomaa pilkku, huuto- ja kysymysmerkki sekä lainausmerkit suoran kertomukse-n yhteydessä, pilkku huudahdus- ja puhuttelusanojen eroitta-jana.

Vanha ukko ja hänen aasinsa.

Vanha ukko ja hänen pieni poikansa veivät aasia kaupunkiin, jossa aikoivat sen myödä. — Tulipa eräs matkustaja tiellä vastaan ja sanoi: „voi, kuinka hullu tuo mies on, joka kävelee poikinensa, vaikka hänen aasinsa on kuormatta.“ Ukko, kun tämän kuuli, nosti pojan aasin selkään ja käveli itse vieressä. — Eräs toinen matkustaja, joka tämän näki, huusi pojalle: „kuuleppas, veitikka, kuinka sinä ratsastat ja annat vanhan isäsi kävellä jalkaisin?“ — Isä, kun kuuli tämän soimauksen, nosti pojan alas aasin selästä ja nousi itse selkään. Tuli taas kolmas matkamies vastaan ja lausui: „voi kummaa, kuinka laiska mies kehtaa ratsastaa aasin selässä ja antaa väsyneen pojan kävellä!“ — Vanha ukko oli tämän tuskin kuullut, niin hän nosti pojan ylös selkensä taakse. „Kysyisin nöyrimmästi, hyvät ihmiset“, sanoi neljäs matkamies, „onko tuo aasi omanne“. — „On kyllä“, sanoi ukko. „En sitä olisi voinut uskoa“, jatkoi toinen, „kun olette laskeneet sen selkään niin suuren kuorman. Poikanne ja te voitte ennemmin kantaa aasi parkaa, kuin se teitä.“ — „Ihmisen täytyy olla toisille mieliksi“, virkkoi ukko, astui itse alas ja nosti poikansa myös aasin selästä. Sitten hän satoi aasin jalat yhteen ja pitkällä seipäällä koettivat isä ja poika kantaa aasia sillan yli, joka vei kaupunkiin.

Tämä oli niin kummallinen näky, että kansaa joukoittain juoksi heidän perässänsä ja nauroi heitä. Vihdoin aasi suuttui siitä, että hänen herransa oli tehnyt hänet pilkaksi kansalle, niin että hän puri nuoran poikki, pudotti itsensä seipästä ja keikahti jokeen. Ukko raukka tuli surullisena kotiin. Vaikka oli koettanut olla kaikille mieliksi, ei hän ketään miellyttänyt, vaan menetti lisäksi aasinsa.

Hiljainen harjoitus. Koeta siirtää suorat kertomalauseet epäsuoriksi.

Harjoitus. 2. Kirjoita pieni aineen tapainen kuvaus talven huvituksista. 1) Talven tulo. 2) Luisteleminen. 3) Mäenlasku. 4) Hiihtäminen. 5) Reessä ajaminen. 6) Lukua ja leikkiä huoneessa.

Vartalo ja päätte.

57. *Koira|lla on lihapala suu|ssa. Hän ui virra|n poikki. Virra|ssa hän näke|e lihapala|n kuva|n. Kas tuo|ssa on liha|a, se|n minä ota|n ja syö|n. Hän tavoittele|e kuva|a, mutta sama|ssa hän menettä|ä lihapala|n, joka häne|llä on suu|ssa, ja virta vie se|n pois.*

Jos tarkastamme niitä erityisiä sanoja, jotka esiintyvät edellä olevissa lauseissa, niin huomaamme että useimmissa on äänteitä tai äänneryhmiä, jotka osoittavat sanan asemaa lauseessa, sen suhdetta muihin] sanoihin. Näitä äänteitä tai äänneryhmiä sanotaan **taivutuspäätteiksi**. Sitä sanan osaa, joka jääpi jäljelle, kun taivutuspäätte sanasta eroitetaan, sanotaan sanan **vartaloksi**.

Edelleen huomaamme, että näissä lauseissa esiintyy semmoisiakin sanoja, joissa ei ole mitään taivutuspäätettä, vaan ainoastaan pelkkä vartalo, esim. *lihapala, hän, ui, virta*.

58. Sananmuodostusta taivutuspäätteen avulla sanotaan **taivutukseksi**. Niiden sanamuotojen luettelomista, joissa on sama (tai melkein sama) vartalo, sanotaan sanan **taivuttelemiseksi**, esim. *isä, isän, isää, isät, isiä* j. n. e.; *poika, pojan, poikau, pojat, poikia* j. n. e.

Kaikkia muita sanoja voidaan taivutella paitsi apusanoja.

59. *Tuolla on uusi tupa.* *Kuka asuu tuva|ssa?*
Siinä asuu ukko. *Uko|lla on paljo lapsia.*
Vanhin lapsista on poika. *Poja|n minä tunnen hyvin.*
Äiti vei hänelle maito|a. *Hän sanoi äidi|lle kiitokset*
maido|sta.
Laiva kulke|e hitaasti. *Minä kulje|n. Minä kulji|n.*

Vartalo eri muodoissa ei ole aina yhdenlainen vaan huomaamme siinä eri äänteiden keskenään vaihtelevan. Tärkeimpiä näistä vaihteluista on kerakkeiden astevaihtelu eli vahvan asteen (*p:n, t:n, k:n*) vaihtelu heikon asteen kanssa. Vahvan asteen *p:n, t:n k:n* sijalla heikossa asteessa on joku muu kerake tai ei mitään.

Harjoitus. Täydennä seuraavassa vaillinaiset esimerkit:

a. Pappi saarnaa. — saarnaavat. Hänellä on hattu päässä. Tuuli puhalsi häneltä —n päästä. Vakka on iso. — ovat isot. Tuolla seisoo rampa mies. Minä näin — miehen. Ranta on jyrkkä. —t ovat —t. Siltaa rakennetaan. Eilen kävelin —lla. Pane ovi salpaan. Se on jo —ssa. Mäki on korkea. — ovat korkeat. Hänellä on hyvä virka. Hän on hyvässä —ssa. Särki on ruotoinen kala. —t suolattiin. —issä on paljo ruotoja.

b. Poika tappaa hiiren. Sinä — —. Hän ottaa. Minä —. Hän antaa. Minä —. Poika kumartaa. Me —mme. Poika puhalttaa. Te —tte. Seppä takoo. Annas minä —. Kesä alkaa tulla. Joko —t suuttua? Sulkekaa ovet! Kyllä minä ovet —in.

60. *Pata on tulella.* *Padassa kiehuu maitoa.*
Hevonen vetää. *Minä vedän.*
Hän tahtoo tulla. *Sinä tahdot tulla.*

Kun vahvassa asteessa on ääntiötä seuraava t tai ht, niin heikossa asteessa on d, hd.

61. *Äiti kehrää lankaa. Langasta kudotaan kangasta.*
Porsas vinkuu. Miksi vingut?

Kun vahvassa asteessa on *rk* (kirjoitetaan: *nk*), niin heikossa on *rn* (kirjoitetaan: *ng*). (Vertaa: *ranta: rannat, rampa: rannat*, samoin: *rankea: ranjat*.)

62. *Poi-ka sär-kee pöy-dän. Pöy-tä on rik-ki. Mi-nä sen sär-jen.*

Tarkasta, mitkä edellä olevien sanojen tavuista loppuvat ääntiöön, mitkä kerakkeeseen.

Ääntiöön loppuvaa tavua sanotaan **avonaiseksi**, kerakkeeseen loppuvaa **suljetuksi**.

Harjoitus. Koeta etsiä vahvat ja heikot asteet vino-kirjaimilla painetuista sanoista. Pane vahvan asteen alle yksi ja heikon alle kaksi viivaa.

Näetkö tuota jokea, joka tuolla etäällä kiemurtelee? Näetkö kumpua, joka on joen rannalla, ja punaista tupaa, joka kummulta kohoaa? Sen tuvan emäntä ja isäntä ovat ystävällistä väkeä, ja kovin ystävällisiä ovat heidän kesävieraansakin, jotka juuri ovat muuttaneet tänne kaupungista. Minä heille kesäisin kuljetan maitoa. Silloin kuljen aina tuota pientä polkua, joka käy metsän halki. Eilen kun olin antanut maidon piioille, tuli itse rouva kyökkiin ja sanoi: „sinäkö se olet meidän maitopoika? Osaatko lukea?“ „Olen toki jo sen verran oppinut“, sanoin minä. „Odotappas vähän täällä kyökissä“, sanoi rouva. Kohta hän palasi ja toi minulle „Luonnon kirjan“. „Lue tätä ja opi rakastamaan itse luontoa. Se on kauniimpi kuin kauniimatkkaan kirjat“.

Tarkasta työsi uudelleen lävitse ja pane merkille minkäläisissä (avonaisissako vai suljetuissa) tavuissa on vahva, minkäläisissä heikko aste.

63. Vahva aste esiintyy yleensä avonaisen tavun alussa tai edessä, heikko aste suljetun tavun alussa (edessä).

Huomaa!

<i>Ei pidä tuhkata ruutia harakoihin.</i>	<i>Mies ampui harakoita.</i>
<i>Kauppias sai tavarastaan vain puolen hintaa; loput hän sai pitää vahinkoinansa.</i>	<i>Kauppias on viime aikoina saanut kärsiä suuria vahingoita.</i>
<i>Ihmisiä muuttaa yhtenäin maaseuduilta kaupunkihin.</i>	<i>Kaupungeiden rakennukset ovat isoja.</i>

Nelitavuisissa monikkomuodoissa, joissa päätteenä on *ta, tä, den*, esiintyy heikko aste *i*-loppuisen kaksoisääntiön edessä avonaisessakin tavussa.

64. <i>Jumala antaa avun.</i>	<i>Joudu apuun!</i>
<i>Tuli poltti ladon.</i>	<i>Heinät pantiin latoon.</i>
<i>Onkien vavat katkesivat.</i>	<i>Nyt olemme vapaat.</i>
<i>Voi kuinka olet hidas!</i>	<i>Hitaat ovat laiskan kiireet.</i>
<i>Saat kirjan sillä ehdolla, että luet sen.</i>	<i>Isä tuli ehtoolla.</i>
<i>Pajassa taottiin ren- gasta.</i>	<i>Vitjat irroitettiin renkaasta.</i>
<i>„Ladatkaa!“ komensi kapteeni.</i>	<i>Me lataamme.</i>

Pitkän ääntiön edessä esiintyy aina vahva aste.

65. <i>Hän tuli vapaasta Amerikasta.</i>	<i>Hän kertoi maan vapaista laitoksista.</i>
<i>Hitaalla on hitaan kiireet.</i>	<i>Hitailla on hitaiden kiireet.</i>
<i>Minä join vettä lähteestä.</i>	<i>Tämä järvi on kaukana vesijakson lähteistä.</i>
<i>Vitjat olivat kiinni renkaassa.</i>	<i>Vitjat olivat kiinni renkaissa.</i>

Vahva aste esiintyy kaksoisääntiön edellä aina niiden sanojen monikkumuodoissa, joiden yksikössä (enimmissä muodoissa) on pitkä ääntiö (vertaa: *vavasta: vavoista, padasta: padoista*).

66. *Onnettomalta mieheltä Hänen jalkansa ja kätensä
olivat jalat ja kädet olivat poikki.
poikki.*

*Tämä liina on äidin Tämä liina on oman äi-
kutomaa. kutomaa.*

*Me saimme kärsiä suuren vahingon. Me päätimme nurkumatta
kärsiä vahinkomme.*

Omistusliitteen edellä on aina vahva aste.

Kertaa 36 kpl.

67. Tärkeätä on oppia käyttämään *d*:tä oikealla paikallaan, ettei sen asemesta eri kansanmurteiden mukaan käytä *r*:ää, *l*:ää, *j*:tä tai jätä sitä kokonaan pois; vielä vähemmin saapi sen asemesta puheessa tai kirjoituksessa käyttää *t*:tä. Jotta et *d*:tä sekoittaisi muihin äänteihin, niin tulee aina tarkastaa, onko asianomaisella sanalla mitään muotoa, jossa esiintyisi *t*, vai eikö. Jos on, niin on *d*:tä käytettävä, milloin heikkoa astetta tarvitaan (*pata, pataa, patana: padassa; vesi, veteen, vetenü: vedessä; vetää, veti: vedin; vetelen: vedellä*), muuten ei (*paras, paraan, paraalla; veri, vereen, verenü, veressä; suuri, suureen, suuressa; hiiri, hiireen, hiiressä; hiili, hiileen, hiilessä*).

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Oi armas koti! Vasta poissa ollessani ymmärrän kodin arvon, silloin aina kotini muistan. Minä muistan, miten isä siellä aina iltaisin istui suuressa tuvassa pöydän ääressä ja luki äidille ja meille. Minä muistan, kuinka päivin yhdessä leikimme tuvan edustalla. Koetimmepa toisinaan olla hyödyksikin. Me vedimme työntikärriyllä hiek-

kaa poluille ja mutaa kasvitarhaan. Äidille toimme aina veden järvestä, kun hän kasteli kasvitarhaa. Maata pannessamme äitimme meille antoi suudelman ja sanoi: Jumala suokoon, että pienokaisistani tulisi hyviä ihmisiä.

Harjoitus. 2. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Rakas setä!

Pyydän nöyrimmästi, että lähettäisitte minulle kirjan, jota luin sedän ja tädin luona käydessäni viime talvena Vuorenpeäessä. Tahtoisin hyvin mielelläni lukea sen loppuun; se huvitti minua erittäin suuresti. Viime vuoden aikana olen monesti toivonut, että pääsisin tulemaan Vuorenpeähän, mutta en ole voinut lukujeni tähden sinne lähteä. Tämän lukukauden lopussa minä kuitenkin varmaan lähden liikkeelle, jos vain isä ja äiti päästävät. Paljon terveisiä lähetää

Sedän Väinö.

Harjoitus. 3. Täydennä seuraavat lauseet.

a. Lato on heiniä täynnä. Heinät ovat —ssa. Heinät pantiin —oon. Luuta on nurkassa. Tyttö lakaisee —lla. Minulla ei ole —. — Pata on musta. Kattila — soimaa. Onko mitään —ssa. Missä on teidän —nne? — Tähti tuikkaa. — tuikkavat. On niin pilvistä, ettei näy yhtään —. Lattia ei ole puhdas. Pese se —ksi! Lattiat ovat —. Likaisilla jaloilla ei saa kävellä — lattialla.

b. Hän ei lähtenyt. Kyllä minä —. He —. Poika kaa-tui kentälle. Eilen minä —. Äiti kutoo kangasta. Sisaretkin —. Kangas on jo —ttu. Joko sinä sen —t? Ehditkö tulla? Kyllä —n. Kyllä äiti —. Eilen en —nyt tulla. Minä en tohtinut tulla? Minä ainakin —n. Neidot sitoivat seppeleitä. Mekin —mme. Varmaankin tuota liian rohkeata miestä onnettomuus kohtaa. Tähän asti ei ole mikään onnettomuus häntä —nut. Minä putoan. Älkää —ko.

68. Tulee erityisesti huomata, että *nk* ja *ng* kirjaimilla tarkoitetaan erilaisia äännteitä (*lanka: langan* = *lan̄ka: lan̄nan*, eikä niinkuin monessa kansanmurteessa äännetään: *lan̄ka: lan̄kan*). Näiden merkkien käyttäminen: *nk* vahvassa ja *ng* heikossa asteessa, vaatii erityistä harjoitusta.

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

„Ei ole kesäelämä hauska kaupungissa“, sanoi isäni, joka juuri palasi sieltä kotiin. „Kun kadulla kävelee, niin tomu lentää kaikkialla ja kengät jalassa oikein polttavat. Aurin gon paahteesta siellä on ihminen ihan läikähtyä. Ja illalla, kun heittäytyy sänkyynsä, on vaikea saada unen päästä kiinni kuumuuden ja melun vuoksi. Toista on täällä kotonaa kuunnella, miten hongat humisevat ja aallot loiskivat. Minä en ainakaan tekisi vaihtokauppaa kaupunkilaisen kanssa.“

Harjoitus. 2. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Tuolla kuusten alla on sepän paja. Kun eilen kävin pajan ovella, niin näin, miten seppä tunki rautakangen tuleen, ja miten kanki alkoi ahjossa hehkua. „Mitä aiotte takoa raudasta, jonka tungitte tuleen?“ kysyin häneltä. „Minä taon siitä hankatapit ja kokkarenkaan uuteen veneeseeni, jonka vasta eilen sain valmiiksi“, sanoi seppä. Illalla näyttää paja ihmeen sievältä, kun kipunat sinkoilevat sen kattotorvesta joka taholle.

Harjoitus. 3. Täydennä seuraavista lauseista puuttuvat sanat.

a. Sanko on täynnä kylmää vettä. Kaada kylmä vesi —sta. Pane —oon lämmintä vettä sijaan. — Aurinko nousee juuri. Näetkö —n? En näe —a, sillä se on pilven takana. — Tulipa suuri vahinko. Ei tullut mitään —a. Kuka teki —n? Ei ole lukua näistä —sta. Viime aikoina meille on tullut suuria —. — Mikä on läheisin kaupunki. Eilen kävin —ssa. Suomessa ei ole suuria —.

Miksi sanotaan Ruotsin hallitsijaa? —ksi. Saduissa kerrotaan usein —sta. Mikä on arvonimeltään Tanskan hallitsija? —. Euroopassa on useita —.

b. Porsaat vinkuvat. Miksi —t? Luoti —i tuulessa. Alkää —ko. Mies tunki naulan puun lävitse. Minä —in. Minä en —nut. Hän —ee. Me —mme. Minä lankesin. Minä en —nut. Älkää —ko. Älä —. Kipunat sinkosivat pajasta. Ne ovat —neet joka taholle. Hän hankkii itselleen uuden takin. Minäkin —n.

Aineharjoituksia. Kieliopillisten harjoitusten ohessa valmistaudutaan ainekirjoitukseen. Harjoituksina käytetään pääasiassa lukukirjasta luettujen suorasanaisten ja myöhemmin kertovien runokappaleiden omin sanoin esittämistä.

Oikeinkirjoitusoppia.

Sääntöjä j:n käyttämisestä.

69. *Naapurin isännällä on isoja hevosia. — Pellolla on kiviä. Mies alkoi etsiä hevostansa. — Hän sai periä setänsä. — Tule pian! — Ukko tappoi sian. — Nyt on liian kuuma.*

Yleensä ei kirjoiteta j:tä i:n jäljestä.

70. *Poika on huono lukija. — Oletko sinä hevosen etsijä? Hän osti sian lehmän sijaan. Nuija oli painava.*

Tapana on kirjoittaa j

1. nimisanoissa, joilla on loppuna *ja, jä* („tekijän-nimissä“, esim. *lukija, imijä, ristijä, perijä*);

2. sanassa *sija* (vrt. *sika: siat*);

3. i:hin loppuvan kaksoisääntiön jäljessä, esim. *nuija, äijä, huijari, puijata* (useimmat kuitenkin kirjoittavat: *aikoa: aion, reikä: reiän j. n. e.*).

Harjoitus. 1. (Sanelua tai jäljentämistä varten.)

Noin suuria puita en ole iässäni nähnyt. Kyllä on työtä tekijällä, vettä viljoin soutajalla. On kalikoita, jos on

koiriakin. Etkö ole pessyt silmiäsi? Raskas on kantaa orjuuden iestä. Kyllähän tuo koira on hyvä lihan syöjä, luun purija, mutta huono metsän kävijä. Kotini on noiden järvien takana. Tuolla äijä astuskelee. Tuosta rei(j)ästä hiiri meni. Tässä eivät tai(j)at eivätkä luvut auta, vaan tässä tarvitaan työtä.

Harjoitus. 2. Kirjoita pieni aine petäjästä eli männystä. 1) Mikä on petäjä (puu, millainen puu)? 2) Miten se eroaa lehtipuista? 3) Missä se kasvaa? 4) Mitä eri osia siinä voit erottaa? 5) Mitä siitä tehdään?

Esitä aine ensin suullisesti. Kirjoita se sitten lyhyissä lauseissa.

Jälkilause.

Yliopistollisissa lomakursseissa v. 1894 ja 1898 kehoitivat useat kansakoulujemme arv. opettajat minua toimittamaan äidinkielen oppikirjaa kansakouluja varten niiden periaatteiden mukaan, joita olin lomakurssi-luennoissani esittänyt. Vaikka tämä tehtävä, ensimmäisen äidinkielen opetuksen suuren tärkeyden vuoksi koko sivistyksellemme, minua suuresti viehättikin, epäilytti minua kuitenkin siihen ryhtyminen, koska olen liian vähän perehtynyt kansakoulun työtapaan. En olisi rohjennutkaan käydä tätä yritystä toteuttamaan, jollei minulle mitä ystävällisimmällä tavalla olisi luvattu avustusta asianymmärtävältä taholta. Herroille seminaarinjohtaja *Mikael Johnssonille*, opettaja *Aapo Kohoselle*, mallikoulunopettaja *Herm. Niemelle*, seminaarinlehtori *M. Waroselle* ja kansakoulujen tarkastajalle koulutoimen ylihallituksessa, vapaaherra *Y. K. Yrjö-Koskiselle* on mieluinen velvollisuuteni tässä lausua sydämellinen kiitollisuuteni siitä, että he ottivat suosiollisesti tarkastaakseen kukin korrehtuurivedoksen tätä kirjaa ennenkuin se oli sivuihin taitettu. Tämä tarkastustyö on kirjalle ollut erinomaisen suureksi eduksi.

Vaikka ei kirja ole vielä kokonaisuudessaan voinut valmistua, on kuitenkin tahdottu saattaa sen ensimmäinen osa julkisuuteen sekä niiden opettajien varalle, jotka kenties jo tänä syksynä tahtoisivat ruveta tämänsuuntaista äidinkielen oppikirjaa käyttämään, että myös sen vuoksi, että tämä osa sisältää tavallaan jonkinmoisen kokonaisuuden. Missä on pakko supistaa kurssi pienimpään mahdolliseen määrään, niinkuin esim. nykyään suunnitelluissa n. s. kansakoulunlaajennus-kursseissa, luulisin tässä osassa tarjona olevan oppimäärän jotakuinkin riittäväksi. Missä myöskin kiertokoulu tähtää korkeammalle, luulisin tämän oppimäärän, joka ei ole

oikeastaan suurempi kuin esim. Tuhkasen „Kauno- ja oikeinkirjoitusharjoituksissa“, saattavan soveltua äidinkielen opetuksen pohjaksi.

Pääpyrintönä tätä kirjaa toimitettaessa on pidetty kieliopillisten käsitteiden lukumäärän supistamista siihen vähimpään määrään, mikä oppilaille todella on tarpeellinen, ja kielellisten tosiasiaien esittämistä elävästä kielestä lähtien, jotta vältettäisiin äidinkielen opinnon muuttuminen kuolettavaksi kirjainopiksi ja hengettömäksi, säännöistä ja määrittäyksistä kokoonpannuksi luurangoksi. — Miksi olen maineentäytteen lukenut määräysten joukkoon ja miksi olen aluksi yhdistänyt useampia lauseopillisiä käsitteitä *määräyksen* yhteisnimellä, pyydän saada toisessa paikassa tarkemmin perustella.

Kirjan suunnitelma noudattaa niitä periaatteita, jotka on lausuttu n. s. oppikirjakomitean mietinnössä. Näiden mukaan ja osittain niitä kehittäen on kirjan jaoitus seuraava:

I. Alustava oppijakso neliosastaisen kansakoulun 1:stä ja 2:sta vuosiosastoa varten.

II a. Toisen oppijakson yleinen osa, joka sisältää välttämättömät alkutiedot sanojen taivutukseen ja yhdistettyyn lauseeseen perehtymistä varten.

II b. Vuorokurssit, joiden tehtävänä on tarkemmin tutustuttaa oppilaita eri taivutusmuotoihin sekä yksinäisen ja yhdistetyn lauseen eri osiin.

Tällä kertaa ilmestyvä osa sisältää osastot I ja II a.

Vaikka alustava oppijakso ei suinkaan sisällä enempää vaan pikemmin vähemmän kuin oppikirjakomitean suunnitelma, saattaa se kuitenkin monesta esimerkkeineen harjoituksineen näyttää laajanlaiselta. On kuitenkin huomattava, että se sisältää kahden vuoden oppimäärän, joka paraiten jakautuu 1:selle ja 2:selle osastolle sillä tavoin, että 1:nen osasto suorittaa jäljennys- y. m. yksinkertaisemmat harjoitukset, toinen osasto taas enemmän omintakeista toimintaa vaativat. Niin esim. 5 harj. 2; 8 harj. 4; 9; 16 harj. 3, 17 harj. 2—5, 18 harj. 2—5, 19 harj.; 32 k:pleen jälkiosa, 34 harj. 2 ja 3; 35 harj.; 43 harj. 3; 46 harj. 3; 47 harj. 2 ja 3, 48 harj. 2; 50 harj. 2—5 soveltunevat nimenomaan 2:sta osastoa varten säästettäväksi.

Toisen jakson yleinen osa, joka on johdantona vuorokursseihin, saattaa myös tuntua pitkänlaiselta. On kuitenkin

huomattava, että yleistä osaa luettaissa jo voidaan opetusta suunnata sen mukaan, kumpi vuorokurssi tulee ensinnä luettavaksi, niin että sinä vuonna, jolloin 1:nen vuorokurssi luetaan ensinnä, pääpaino pannaan nimisanaa koskeviin harjoituksiin, toisena vuonna taas pidetään silmällä samoin teon-sanaa koskevia harjoituksia. Niin voidaan, milloin 1:nen vuorokurssi luetaan ennen 2:sta, jättää 2:seen vuorokurssiin esim. 59 harj. b, 67 harj. 2 ja 3 b ja 68 harj. 2 ja 3 b. Milloin taas 2:nen vuorokurssi luetaan ennen 1:stä, voidaan 63 huom., 65, 66 sekä 67 harj. 1 ja 3 a, 68 harj. 1 ja 3 a jättää seuraavana vuonna opittavaksi. Aikomukseni on muuten kirjan toisen osan loppuun liittää joku määrä vaihtoehtoisia harjoituksia, joita voidaan käyttää 2:sta vuorokurssia opittaessa. Täten siis toisen oppijakson yleinen osa *harjoitusten* (pieneksi osaksi sääntöjenkin) puolesta tulee itse asiassa olemaan vuorokursseihin jaettuna.

Tarkempien ohjeiden antamiseen toivon vast'edes saavani tilaisuutta. Tällä kertaa pyytäisin saada huomauttaa ainoastaan kahta seikkaa. Jos tahdotaan saavuttaa jonkinlaisia tuloksia oikeinkirjoituksessa, on välttämättömästi pantava erittäin suurta huomiota kirjakielen *ääntämisen* opetukseen. Olisi suotava että jokaisen sisälukutunnin alussa muutamia minuutteja käytettäisiin ääntämisharjoituksiin. — Ääntämien harjoituksen ohessa on korvan harjoituksella suuri merkitys ja siihen paras keino on hyvällä ääntämisellä suoritettu *sanelu*, jonka mukaan oppilaat saavat kirjoittaa. Jos sanelukirjoitukseen ei ole kylliksi aikaa, täytyy sitä korvata jäljentämisellä, jonka jälkeen, mikäli mahdollista, oppilaiden tulisi koettaa muistista kirjoittaa uudelleen samoja tai samantyyppisiä lauseita.

Jos tämä kirjanen, jonka pyydän saada omistaa niille arv. opettajille, jotka olivat kuulijoinani yliopistollisissa loma-kursseissa 1894 ja 1898, voisi jollakin tavoin hyödyttää äidinkielen opetusta, iloitsisin suuresti voidessani täten tuoda kortiseni siihen kansanvalistuksen työhön, jossa meillä tätä nykyä jokainen voimiensa mukaan haluaa olla osallisena.

Helsingissä 30 p. elok. 1899.

Tekijä.

Uusia oppikirjoja on meillä tekeillä ja ilmestyy Syyskuun kuluessa.

Laskuoppi. Lyhyillä ohjeilla varustettu esimerkkikokoelma. Neliosastoisia kouluja varten oppikirjako-
mitemaan mietinnön mukaan laatinut K. Oksanen. Hinta 75
penniä. Tuloskirja myydään eri vihkona. Hinta 25 penniä.

Herra Oksasen laajalti käytäntöön otettu oppikirja on täten muodostettu uusien periaatteiden mukaiseksi. Kirjan on sen ohella tarkastanut opettaja A. Kohonen. Entinen laitos, IV painos, soveltunee kuitenkin edelleen paremmin kau-
pungikouluissa käytettäväksi.

Oppikurssi

käsivaraiseen ja viivainpiirustukseen kansakouluissa.

Toimittaneet kansakoulunopettaja A. Kohonen ja
piirustuksenopettaja John Ekström.

Herra Ekströmin »Viivainpiirustuksen alkeet» ovat jo suomalaisille opetta-
jille tutut. Luulemme sen johdosta hänen oppilaille ai'otun viivainpiirustus-
oppijakson täyttävän tällä alalla jo kauan tunnetun tarpeen. Herra Kohosen oppi-
kurssi käsivaraiseen piirustukseen taas on hänen ennen julkaisemistaan »Piirustus-
vihkosista» tunnettu. Nyt ilmestyvässä kirjassaan oleva kurssi on näistä vihoista
lyhentämällä toimitettu.

Näinä päivinä ilmestyy:

Gaeblerin Palloseinäkartat. Suomen koulu- hin sovittanut A. R. Blomqvist.

Verratessamme ulkomaisia pallokartoja toisiinsa havaitsimme
Gaeblerin paraimmiksi. Samaan tulokseen on Toht. Mikael Johnsson
tullut Kansakoululehdessä julkaisemissaan kirjoituksissa »Tarkastus-
matkoilta», joissa hän lausuu:

»Gaeblerin pallokartoilla sitä vastoin luulisin *tultavan toimeen ilman Aasian, Afrikan, Amerikan ja Austraalian erikoiskarttoja.* Ja niin tuleekin maan pinnan
kokonaiskuva eheämmäksi kuin jos opitaan erikoiskartoista, varsinkin jos niiden
mittakaavat ovat hyvin erilaiset.

Samasta syystä — kuvan eheyden vuoksi — ei ole ehdotettu eri fyysillisiä
ja eri poliittisia karttoja vaan yhteinen. Gaeblerin pallokartat ovat *sekä fyysillisiä*
että poliittisia samalla kertaa.»

Kartat ovatkin erittäin suuret — 195 × 180 cm. — ja selvä-
piirteiset sekä hyvin väritetyt. Eikä ole vähäinen etu kansakoulujen
taloudelle, että näitä pallokartoja ostettaessa vieraiden maanosien
kartat jäävät tarpeettomiksi. Nämä kartat täyttävät siis tuntevan
tarpeen opetusvälineiden alalla kaikissa Suomen kouluissa.

Helsingissä Syyskuulla 1899.

Kustannusosakeyhtiö OTAVA.

Hinta 35 penniä.